

نامه به سردبیر

سازمان جهانی سلامت: برگردان درست مفهومی

World Health Organization به فارسی

امیرحسین تکیان^{۱*}، حانیه سادات سجادی^۲، محمدعلی رضایی^۳

۱. * نویسنده مسئول: استاد سیاست‌گذاری سلامت، رئیس مرکز تعالی سلامت جهانی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران، takian@tums.ac.ir

۲. دانشیار مدیریت خدمات بهداشتی درمانی، مرکز تحقیقات بهره‌برداری از دانش سلامت، مرکز تحقیق و توسعه سیاست‌های دانشگاه، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

۳. کاندیدای دکترای تخصصی سیاست‌گذاری سلامت، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۰/۱۸

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۲۴

بنیادین آن در انتقال دقیق مفاهیم علمی و تخصصی، و همچنین بار عملیاتی واژگان بر مأموریت‌های تخصصی، این نوشتار بر آن است که کاستی‌های اساسی این برگردان‌ها را با توجه به دلایل متقن تبیین کند و جامعه پارسی‌گو را به استفاده از «سازمان جهانی سلامت» که تصویر درستی از مأموریت‌ها و اهداف این نهاد بین‌المللی ارائه می‌دهد، به عنوان معادل دقیق مفهومی "World Health Organization" دعوت نماید.

برای فهم بهتر این موضوع، ابتدا باید به تفاوت‌های معنایی دو واژه «سلامت» و «بهداشت» در زبان فارسی و معادل‌های آن در زبان انگلیسی توجه کنیم. برای واژه بهداشت، از دو معادل انگلیسی "Sanitation" و "Hygiene" استفاده می‌شود که بار عملیاتی تکامل‌دهنده و لازم، اما ناکافی برای دسترسی به سلامت دارند. در حالی که "Sanitation" با مفهوم گندزدایی مطرح شد و تنها ناظر به بهداشت محیط و رعایت برخی اصول بهداشتی (به عنوان مثال ایجاد سرویس بهداشتی، فاضلاب شهری و...) به منظور پیشگیری از رخداد بیماری‌ها بود (۱). در ادامه با گسترش حوزه خدمات بهداشتی و آشکار شدن اهمیت رعایت بهداشت فردی علاوه بر گندزدایی در پیشگیری از بیماری‌ها، واژه "Hygiene" به معنای «بهداشت» مدنظر قرار گرفت (۲). واژه "Hygiene" در تعریف WHO به اقدامات و تمهیدات پیشگیرانه برای حفظ و بهبود حفظ‌الصحه یا وضعیت سلامت عمومی اشاره دارد که هم به حفظ سلامت و جلوگیری از گسترش بیماری‌ها کمک می‌کند و هم ناظر بر بهداشت فردی در راستای پیشگیری از بیماری‌ها مانند شست‌وشوی دست‌ها و زدن مسواک و هم ناظر بر بهداشت محیط مانند دفع ایمن زباله‌های انسانی می‌باشد (۳). این واژه همچنین بر حوزه دانشی (Knowledge) بهداشت نیز متناظر است، که هر چند برای دستیابی به Health، آن گونه که در ابتدای بحث به آن اشاره شد

سازمان جهانی سلامت (World Health Organization: WHO) ۷۶ سال پیش در سال ۱۹۴۸ و در اوج ویرانی پس از جنگ جهانی دوم، به عنوان یکی از آژانس‌های تخصصی زیرمجموعه سازمان ملل متحد (United Nations) آغاز به کار کرد. اساسنامه سازمان، سلامت (Health) را نیک بودی (Wellbeing) کامل جسمی، روانی و اجتماعی، و نه فقط نبود بیماری تعریف کرده است و بر هدف اصلی این سازمان برای ارتقای سطح سلامت عمومی در سراسر جهان تکیه دارد. WHO با تمرکز بر کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها، افزایش امید زندگی و بهبود عوامل پرشمار درون و گاهی برون بخشی موثر بر سلامت، تلاش داشته است به عنوان هماهنگ کننده (Coordinator)، سلامت همه شهروندان (Citizens) کشورهای عضو (Member states) را از مسیر همکاری پیوسته و نظام‌مند با دولت‌ها، را که معمولاً توسط وزارت سلامت (Ministry of Health; Ministry of Public Health; Department of Health; etc.) نمایندگی می‌شوند، براساس اصل هم بستگی اجتماعی (Social Solidarity) و با توجه به شرایط اقتصادی، جغرافیایی یا اجتماعی آنها بهبود می‌بخشد. این مهم از طریق جمع‌آوری منظم داده‌های وسیع سلامت، تدوین دستورالعمل‌ها و استانداردهای مبتنی بر شواهد، دستور کارگذاری اولویت‌های سلامت، آموزش و توانمندسازی منابع انسانی سلامت (Human Resources for Health)، مشاوره و کمک فنی، و گاهی تسهیل ارائه خدمات (به‌طور معمول در کشورهای فقیر و یا بحران زده) به کشورهای عضو انجام می‌دهد.

از بدو تأسیس، "World Health Organization" به زبان فارسی، به‌طور معمول «سازمان جهانی بهداشت» و یا «سازمان بهداشت جهانی» برگردان و توسط محافل تخصصی مرتبط، اصحاب رسانه و حتی مکاتبات رسمی به‌طور گسترده‌ای کار گرفته شده است. با توجه به اهمیت زبان و نقش

بسیار لازم است؛ اما با اشراف دانشی عوامل مؤثر بر سلامت، که براساس شواهد پرشمار جهانی ملت‌ها بسیاری از آنها از بخش سلامت فراتر هستند و جنبه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... را در بر می‌گیرند و در واقع به بیانی چهارپنجم سلامت شهروندان وابسته به چنین عواملی است (۴، ۵)، به هیچ روی برای تحقق هدف WHO در راستای نیک بودی کامل جسمی، روانی و اجتماعی شهروندان، کافی نیست. بنابراین با مشخص شدن ناکافی بودن گندزدایی و بهداشت در امر سلامت جامعه، به تدریج واژه "Health" مدنظر قرار گرفت که مفاهیم گندزدایی و بهداشت را به عنوان بخشی از مفهوم "Health"، و البته نه تمام آن، در بر می‌گرفت (۲).

واژه "Health" که ماموریت و بنیان WHO بر آن گذارده شده است و از بدو تشکیل در عنوان این سازمان به کار رفته است، مفهومی جامع و گسترده دارد که تمام ابعاد زندگی انسانی را شامل می‌شود، از سلامت جسمی و روانی گرفته تا اجتماعی و حتی زیست‌محیطی و نه فقط نبود بیماری (۶)، که دستیابی به آن نه تنها نیازمند اقدامات بهداشتی (sanitation and hygiene) به توصیفی که بیان شد دارد، بلکه نیازمند اقدامات بسیار گسترده‌تر از جمله همکاری بین‌بخشی (multisectoral collaboration) با بخش‌های غیر دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد، نهادهای خیریه، سازمان‌های بین‌المللی، مشارکت معنادار با مردم، و... سیاست‌ورزی (Diplomacy) تأمین مالی مناسب و پایدار و بسیاری شئون دیگر از محیط زیست، صنعت، انرژی، ورزش و... است که بتواند سلامت شهروندان کشورهای عضو را، براساس تعریف جامع و احیاناً کمی آرمان‌گرایانه خود، تأمین و تضمین کند. با این برداشت از Health، واژه بهداشت، که اتفاقاً کاملاً فارسی، بسیار زیبا، دلنشین و کاربردی هم هست و گاهی به تندرستی هم معنا می‌شود که با مسامحه می‌توان آن را به روان نیز بسط داد، تنها متناظر بر بخشی از Health یا سلامت است، که برگردان آن در WHO به بهداشت، فروکاستن آشکار وظایف این سازمان به شمار می‌رود.

حال که تمایز بهداشت و سلامت روشن شد، لازم است معادل دقیق فنی و تخصصی "WHO" که عموماً به «سازمان جهانی بهداشت» و یا «سازمان بهداشت جهانی» در پارسی برگردان شده است، در زبان فارسی تبیین شود. به بیان دیگر، حالا که پذیرفتیم در برگردان WHO به فارسی، سلامت به کار ببریم و نه بهداشت، پرسش آن است که «سازمان جهانی سلامت» صحیح است یا «سازمان سلامت جهانی»؟ برای تبیین این مسئله لازم است به تعریف «سلامت جهانی» معادل واژه "Global Health" بپردازیم که به عنوان یک رویکرد مشخص، رشته تخصصی و حوزه علمی- عملی، دهه‌هاست در ادبیات سلامت وارد شده و تعریف مشخص خود را دارد. «سلامت جهانی» حوزه‌ای برای مطالعه، تحقیق و عمل است که اولویت را بر بهبود سلامت و دستیابی به عدالت در سلامت برای همه مردم در سراسر جهان می‌گذارد و بر مسائل سلامت فراملی، عوامل تعیین‌کننده و راه‌حل‌ها تأکید دارد و همچنین شامل بسیاری از رشته‌ها در داخل و

خارج از علوم سلامتی و ترویج همکاری بین رشته‌ای است (۷). به عنوان نمونه، مبارزه با دخانیات، به عنوان یکی از جدی‌ترین تهدیدهای سلامتی، نیازمند رویکرد چند وجهی و پیچیده سلامت جهانی است که اتفاقاً عمده ابعاد آن، خارج بخش سلامت هستند. کنوانسیون منع جهانی دخانیات (Framework Convention for Tobacco Control: FCTC) که بنیان آن در WHO گذاشته شد و هدف آن کاهش مصرف سیگار و فرآورده‌های دخانی توسط شهروندان است، سازوکار مؤثر و جدی بر مبنای رویکرد سلامت جهانی است، که کسر کوچکی از فعالیت‌های آن به بخش سلامت مرتبط است و بیشتر با مالیات، توزیع، بازاریابی، بسته‌بندی، و... سروکار دارد. به بیانی دیگر، WHO از رویکرد نوین سلامت جهانی برای تحقق ماموریت خود بهره می‌برد؛ اما ماموریت و کار اصلی آن، سلامت جهانی نیست! و از این روست که اصطلاح «سازمان سلامت جهانی» که برگردان آن "Global Health Organization" می‌باشد، در واقع وجود خارجی ندارد. WHO به عنوان آژانس تخصصی سازمان ملل متحد، جایگاه دستور کارگذاری‌های مرتبط با سلامت در سطح جهانی است که تصمیم‌سازی‌های آن، همانند سایر سازمان‌های مرتبط با سازمان ملل متحد، مبتنی بر رأی اعضا (کشورهای عضو، در حال حاضر ۱۹۴ کشور) شکل می‌گیرد، که فارغ از تعداد جمعیت خود، هر کدام در فرآیند تصمیم‌گیری، رای مساوی (یک رای) دارند. از این رو، این سازمان که ارکان آن، یعنی مجمع جهانی سلامت (World Health Assembly) و هیئت اجرایی (Executive Board) بر مبنای رای کشورهای عضو تصمیم‌گیری می‌کند، در مقابل جهان (Member states) پاسخگو است که به نمایندگی دولت‌ها و معمولاً توسط وزارت سلامت (در ایران هنوز بهداشت گفته می‌شود که کم دقتی در گزینش این واژه در این نوشتار بیان شد)، این فرآیند را شکل می‌دهند.

از این رو و براساس استدلال‌های پیش گفت، برگردان دقیق، متناظر بر ماموریت و عملیاتی WHO در زبان پارسی، «سازمان جهانی سلامت» است. این سازمان جهانی، به کشورهای عضو که اساسنامه آن را امضا کرده‌اند و تصمیم گرفته‌اند که با عضویت در این سازمان، با اتخاذ رویکرد سلامت جهانی و براساس مشارکت بین‌بخشی، سلامت شهروندان خود را ارتقا بخشند، پاسخگو و در برابر آنها مسئولیت‌پذیر است. با این بیان، و براساس اسناد بالادستی کشور، از جمله سیاست‌های کلی سلامت که «وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی» را متولی سلامت، و نه فقط بهداشت، شهروندان بر می‌شمرد، شایسته است نام این وزارتخانه نیز به «وزارت سلامت» یا «وزارت سلامت شهروندان» تغییر یابد، که نه تنها ماموریت ژرف سلامت را با بیانی که توضیح داده شد در خود دارد؛ بلکه کارکردهای گوناگون این وزارت که لازمه وظایف ذاتی آن است را نیز دربر می‌گیرد. بدیهی است شاید چهار دهه پیش که ایران در اقدامی منحصر به فرد، آموزش و پژوهش را با ارائه خدمت در سلامت ادغام کرد، عنوان وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، توصیف دقیقی برای ترویج رویکرد این

چه بسا دشوار خواهد بود و با مقاومت‌هایی نیز رو به رو خواهد شد. سخن از بازی با واژگان نیست، هدف اما تأکید بر اهتمام بر معنا و مفهوم درست عملیاتی و کاربردی است که در قالب واژه‌ها به مخاطب منتقل می‌شود. از تمامی صاحب‌نظران، استادان، سخنوران، فعالان و اندیشمندان حوزه سلامت و ادبیات دعوت می‌کنیم محتوای این نوشتار را نقد کنند و در صورت پذیرش استدلال، ترویج‌گر کاربرد صحیح این تعابیر و مفاهیم باشند، آن‌گونه که مولوی، حکیم سخن، به دقت و زیبایی تعبیر کرده است: اسم خواندی رو مسمی را بجو مه به بالا دان نه اندر آب جو

وزارت بود؛ اما با بسط مفهوم سلامت و کارکردهای متنوع و ماهیت آن، شاید هنگامی است که افزون بر اهتمام به چالاک‌سازی وزارت فعلی بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (۸)، بر بهینه‌سازی نام آن بر مبنای مفاهیم روز نیز اقدام کنیم و آن را به درستی، «وزارت سلامت» بنامیم.

دهه‌هاست از رواج معادل نادرست "World Health Organization" به‌عنوان «سازمان بهداشت جهانی» و یا «سازمان جهانی بهداشت» در جامعه علمی، تخصصی و مطبوعات دیداری و نوشتاری ایران می‌گذرد، و آشکار است که رواج برگردان درست «سازمان جهانی سلامت»، زمان بر و

منابع

1. World Health Organization. Sanitation. Available at: <https://www.afro.who.int/node/5691#:~:text=Sanitation%20generally%20refers%20to%20the,in%20households%20and%20across%20communities>
2. Keshavarz Mohammadi N, Montazeri A. Evolution of understanding the concept of health: An introduction for designing strategies to improve public health in Iran. *Payesh* 2024; 23: 337–352. [In Persian]
3. World Health Organization. Hygiene. Available at: <https://www.afro.who.int/health-topics/hygiene>
4. Marmot M. Closing the health gap in a generation: the work of the Commission on Social Determinants of Health and its recommendations. *Global Health Promotion* 2009; Suppl 1: 23-27.
5. Keshavarz Mohammadi N, Montazeri A. Development of the conceptual model of Social Tree of Health: a tool for understanding the comprehensive health system, analyzing the current situation, and identifying priorities for change. *Payesh* 2024; 23: 679-690. [In Persian]
6. World Health Organization. Health and well-being. Available at: <https://www.who.int/data/gho/data/major-themes/health-and-well-being>
7. Rutgers Global Health Institute. What is global health? Available at: <https://globalhealth.rutgers.edu/what-we-do/what-is-global-health>
8. Bahmanziari N, Takian A. Health system stewardship in Iran: Far from perfect! *Med J Islam Repub Iran* 2020; 34 (1) : 996-998

Letter to Editor

Persian Equivalent of World Health Organization

Amirhossein Takian^{1*}, Haniye Sadat Sajadi², Mohammad Ali Rezaei³

1. *Corresponding author: Professor of Health Policy, Founding Director of Centre of Excellence for Global Health, School of Public Health, Tehran University of Medical Sciences (TUMS), Tehran, Iran, takian@tums.ac.ir
2. Associate Professor of Healthcare Services Management, Knowledge Utilization Research Center, University Research and Development Center, Tehran University of Medical Sciences (TUMS), Tehran, Iran
3. Ph.D Candidate of Health Policy, School of Health Management and Information Sciences, Iran University of Medical Sciences (IUMS), Tehran, Iran